

**Federalinis Prezidentas Frank-Walter Steinmeier
konferencijoje „Lietuva ir Vokietija Europoje: žvilgsnis iš
700 metų perspektyvos“
2023 m. gegužės 30
d. Vilniuje**

Tikrai labai džiaugiuosi, kad šiandien esu čia, tiesiogine to žodžio prasme „Europos centre“. Bent jau taip teigia prancūzų mokslininkai, daugiau nei prieš 30 metų apskaičiavę, kad Europos geografinis centras yra vos už kelių kilometrų nuo čia. Žinoma – ir Jūs tai žinote – yra ir kitų skaičiavimų, atliktų kitų institutų, pagal kuriuos Europos centras atsiduria Lenkijoje, Čekijoje, Vengrijoje, Estijoje ar net Saksonijoje – Vokietijoje.

Tačiau lietuvės ir lietuviai buvo tokie sužavėti, kad apskaičiuotam Europos centrui iš karto paskyrė skulptūrų parką – Europos parką. Jiems pasitvirtino tai, ką čia gyvenantys žmonės visada jautė: Lietuvos vieta – Europoje, tarp europiečių!

Šis jausmas, ši europietiška tapatybė – tokio pat amžiaus kaip ir pati Lietuva. Tai galima įžvelgti prieš 700 metų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino siųstuose laiškuose. Labai džiaugiuosi, kad trys iš šių laiškų nuo šiandien bus eksponuojami Vilniaus universiteto bibliotekoje rengiamoje parodoje. Šių laiškų nuorašas – transumptas ant pergamento – tam buvo atvežtas į Vilnių iš Berlyne įsikūrusio Prūsijos kultūros paveldo Slaptojo valstybinio archyvo.

Anuomet – prieš 700 metų – šie laiški buvo išsiųsti valdovams, tarėjams ir miestiečiams, visos Europos Hanzos ir prekybos miestų pirkliais ir amatininkams. Į Liubeką, Rostoką, Ščeciną, Rygą, Magdeburgą, Kelną, netgi į Romą. Šių laiškų adresatus Gediminas kvietė apsigyventi Vilniuje. Jis žadėjo jiems privilegijas, religinę toleranciją ir įvairovę. Šiais laiškais Gediminas siekė kur kas daugiau nei pritraukti specialistus iš užsienio: jis norėjo užmegzti ryšius su vokiečių kunigaikščiais ir krikščioniškos Europos valdovais. Jau tuomet jis skleidė žinią, kad Lietuva – iš tiesų europietiška šalis.

Niekur kitur šis atvirumas nėra toks stiprus kaip čia, Vilniuje, Rytų Romoje, Šiaurės Jeruzalėje. Arba, kaip tai kadaise apibūdino Tomas Venclova – Vakarų surogate. Rytai, Šiaurė, Vakarai – matote, kokia tai geografinė painiava. Labai džiaugiuosi, kad šiandien čia sakau kalbą istorikams, o ne geografams ir geografams...

Jau daugiau nei 700 metų čia, Vilniuje, kartu gyvena skirtingų kultūrų ir etninių grupių žmonės, dažniausiai sambūvyje, kartais tiesiog vieni šalia kitų ir tik retais atvejais susipriešinę – o tai ir yra svarbiausia. Nedaug kur Europa yra tokia visuresė kaip čia. Tačiau šiame mieste taip pat vis dar juntami Lietuvos ir Europos istorijos lūžiai ir matomi jų pėdsakai.

Prieš Jums, ekspertams ir ekspertams, aptariant šią neramią Lietuvos istoriją, norėčiau pakalbėti apie didžiąją Lietuvos istorijos konstantą – nenumaldomą lietuvių laisvės troškimą.

Kaip pavyzdį paimsiu XIX a. vidurio laikotarpį, kai Lietuva buvo carinės Rusijos imperijos sudėtyje, t. y. laikmetį, kai iš Klaipėdos krašto buvo organizuojamas lietuvių pasipriešinimas rusifikacijai – prieš savo kultūros, kalbos ir tapatybės praradimą.

1866 m. carui Aleksandrui II uždraudus platinti ir spausdinti lietuviškus kūrinius lotyniškais rašmenimis, prasidėjo Europai labai neįprasta pasipriešinimo kova. 1866–1904 metais į Lietuvą kontrabanda, padedant vakariniame Nemuno krante gyvenusiems žmonėms, buvo atgabenta 3,5 milijono knygų ir žurnalų. Tuometinėje Rytų Prūsijoje, visų pirma Tilžėje, specialiai šiam tikslui buvo steigiamos spaustuvės. Knygnešius iki šiol Jūs laikote tautos didvyriais kovoje už spaudos ir žodžio laisvę. Už tėvynę ir gimtąją kalbą jie rizikavo savo gyvybe. Daugelis jų žuvo – dėl kelių išspausdintų popieriaus lapų. Kova už savo raštą tapo lietuvių tautos kovos už išlikimą simboliu.

Nuo tada lietuvės ir lietuviai niekam nebeleido atimti iš jų žodžių, tapatybės, ir vis garsiau skambėjo autonomijos ir kultūrinės nepriklausomybės reikalavimo šūksniai. Jie nenutilo net ir bene tamsiausiu Lietuvos istorijos laikotarpiu. 1939 m. sudarius Hitlerio-Stalino paktą, nacistinė Vokietija ir Sovietų Sąjunga į šalį atnešė mirtį ir terorą. Lietuva buvo okupuota Sovietų Sąjungos. Masiniai areštai, kankinimai ir trėmimai tapo kasdienybe. Visa, kas pabrėžė lietuvių, buvo uždrausta. Lietuva turėjo išnykti iš žemėlapio.

Kai sovietai jau seniai buvo įžengę į Vilnių, o Europoje jau siautėjo Antrasis pasaulinis karas, Vilniuje žmonės vis dar rasdavo prieglobstį, ypač Lenkijos žydės ir žydai. Dar 1940 m. sausio 3 d. pasaulinio garso Varšuvos geto archyvo metraštininkas Emanuelis Ringelblumas savo dienoraštyje rašė:

„Rašytojai išgirdo apie Edeno sodą Vilniuje [...]. Jie išvyko ten, kai Varšuva nebegalėjo jų taip apsaugoti.“

Vilnius su savo leidyklomis, žydų profsajungomis ir pagalbos organizacijomis, švietimo ir mokslo įstaigomis, tokiomis kaip 1925 m. įkurtas Yivo institutas, dar tuomet, 1940-aisiais, daugeliui žydų atrodė tarsi saugus prieglobstis. Jis tapo jų mirties nuosprendžiu. Nuo 1941 m. iki 1944 m. trukusios okupacijos metu vokiečiai išžudė beveik visus Lietuvoje gyvenusius žydus.

Vokiečių gatvė, jau Gedimino laikais prigludusi Hanzos miestų pirkliaus ir amatininkus, kurioje šimtmečius klestėjo prekyba, šiuo niūriu juo laikmečiu skyrė Didįjį ir Mažąjį Vilniaus getą. Kadaise atvirumo ir etninės įvairovės simboliu buvusi gatvė dabar tapo rasinės neapykantos, nusikaltimų, kančių ir mirties vieta.

Prieš šešerius metus stovėjau Panerių miške prie memorialo, vos už kelių kilometrų nuo čia. Ši vieta vokiečių okupacijos metais buvo tapusi ypatinga siaubo ir baisiausių nusikaltimų vieta. Ten vokiečiai nužudė dešimtis tūkstančių žydų, daugiausiai iš Vilniaus. Tai buvo Europos Jeruzalės pabaiga.

Lietuvoje teroras nesibaigė net ir 1945 m. gegužės 8 d., kai Vakarų Europa džiūgavo sužinojusi apie besąlyginę nacistinės Vokietijos kapituliaciją. Ir vėl lietuvės ir lietuviai atiteko sovietų okupacinei valdžiai. Bet jie niekada su tuo nesusitaikė. Siekdami kuo labiau išsaugoti savo tapatybę, išėivijoje jie susibūrė į Pasaulio lietuvių bendruomenę. Kol pagaliau vėl taps nepriklausomi.

Visi – bent jau mano kartos atstovai – prisimename 1989 m. rugpjūčio 23-osios vaizdus: du milijonai žmonių susikibo rankomis Baltijos kelyje nuo Estijos sostinės Talino per Latvijos sostinę Rygą iki pat Vilniaus. Jie dainavo. Per Baltijos šalis nusidriekė daugiau nei 600 kilometrų ilgio gyva grandinė. Tuomet šie vaizdai mane labai palietė. Likus trims mėnesiams iki Berlyno sienos griūties, Europa čia išgyveno dainuojančią, skambančią ir iš tiesų taikią revoliuciją. Ir todėl sakau: už tai, kad Vokietija vėl buvo suvienyta laisvėje, kad tai tapo įmanoma, esame dėkingi ir nenumaldomam lietuvių laisvės troškimui bei jų pasipriešinimui priklausomybei ir priespaudai.

Šiandien Lietuva pagaliau laisva ir kaip laisva šalis integruota į Europos Sąjungą. Su nepriklausomybe atėjo ir gerovė bei pažanga. Šiandienos Vilnius – ateities miestas su klestinčia, daugumą Europos šalių lenkiančia informacinių technologijų pramone, nedidelių atstumų šalyje, kurioje gerai išvystyta infrastruktūra leidžia vis lengviau nukakti iš vienos vietos į kitą.

Visa Lietuva dvelkia šia modernizacijos dvasia, tačiau vertybės išliko – tolerancija, atvirumas pasauliui ir, svarbiausia, nenumaldomas laisvės troškimas. Ypač čia, Vilniuje.

Tomas Venclova yra rašęs apie savo miestą: „Miestai gali merdėti, bet jie nemiršta. Visiškai suprovincialinti Vilniaus ir sunaikinti jo auros nepavyko nė vienai valdžiai.“

Nepaisant visų istorijos lūžių, lietuvės ir lietuviai išsaugojo savo tikėjimą Europa.

Kai Lietuva kartu su kitomis devyniomis kandidatėmis pasirašė Stojimo į Europos Sąjungą sutartį, Europa ne tik išsiplėtė. Tam tikra prasme ji buvo suremontuota, arba, galėčiau pasakyti ir taip: Europa buvo atkurta.

Šiandien Lietuva – ne tik Europos Sąjungos narė, bet ir NATO sąjungininkė. Todėl man svarbu ir čia dar kartą labai aiškiai pasakyti: mes stovime petys į petį! Jūsų saugumas yra ir mūsų saugumas!

Brutalus Rusijos agresijos karas prieš Ukrainą sukretė ne tik žmones Lietuvoje ir Vokietijoje. Jis sukretė visą Europą. Tačiau ypač čia, rytiniame NATO flange, gyvenantiems žmonėms jis sužadino blogiausių prisiminimus.

Putinas svajoja apie buvusią didybę, jis nori grįžti prie sienų, vyravusių iki 1989-ųjų. Rytų Europos nerusiškų tautų laisvė ir nepriklausomybė Putinui yra istorinė klaida, kurią jis bet kokia kaina bando ištaisyti. Štai kodėl jis neigia Ukrainos teisę egzistuoti, štai kodėl jis nori sunaikinti jos nepriklausomybę ir netgi ukrainietišką tapatybę. Tam Putinas naudoja brutaliausius, niūriausius mūsų žemyno laikotarpius primenančius metodus. Jo kariuomenė traukia per Ukrainą plėšikaudama ir žudydama. Jie kankina, žudo civilius, prievartauja, grobia, deportuoja vaikus. Diena iš dienos, jau beveik 66 savaites. Putino tikslas – pavergti buvusias sovietines teritorijas.

Jūs, lietuviai, žinote, ką reiškia, kai iškyla grėsmė laisvei, kai okupantai kėsina į šalies gyventojų identitetą. Todėl Lietuva taip stipriai palaiko Ukrainą. Vokietija taip pat remia Ukrainą, teikdama jai karinę, finansinę ir humanitarinę pagalbą. Kartu padedame Ukrainos žmonėms kovoti už laisvę ir nepriklausomybę. Kad niekada daugiau jokia šalis nenulemtų kitos šalies likimo. Tai – praeityje kartu išmoktos pamokos.

Vokietija prisiima atsakomybę NATO ir Europoje. To įrodymas – ir čia dislokuoti Vokietijos kariai, kuriuos – bent jau dalį jų – dar šiandien aplankysime. Kartu su partneriais saugome Lietuvą, rytinį NATO flangą ir kiekvieną kvadratinį Aljanso teritorijos centimetrą. Šią žinią tikrai pasiųs ir liepos mėnesį Vilniuje vyksiantis NATO viršūnių susitikimas.

Lietuvos istorija parodė, kad galima didžiuotis savo nacionaline tapatybe ir išsaugoti nepriklausomybę ir kartu ieškoti stipresnių aljansų. Visa širdimi galima būti lietuviu ir kartu aistringiu europiečiu.

Lietuvės ir lietuviai visada žinojo, kad jų vieta – Europos širdyje. Ir ne dėl geografijos, o todėl, kad Europos Sąjunga gina vertybes, už kurias lietuvės ir lietuviai kovojo šimtmečius. Europa yra ten, kur žmonės myli vertybes ir vadovaujasi jomis savo gyvenime: laisve, demokratija ir laisvu apsisprendimu!

Vadovaukimės šiomis vertybėmis kartu. Laikykime jas kvietimu, galbūt ir reikalavimu vieni kitiems, kartais net iššūkiu, o visų pirma – bendra galimybe.

Linkiu įdomios konferencijos. Sveikinu tave, Vilniau, ir linkiu sėkmingų ateinančių 700 metų!